

Piilosyrjintää tiedeyhteisössä
Aura Korppi-Tommola

Liisa Husu: *Sexism, Support and Survival in Academia. Academic Women and Hidden Discrimination in Finland.* Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 6/2001, Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos, 383 s.

Vuonna 1982 julkistettiin opetusministeriön asettaman komitean mietintö *Tutkijan uran ongelmat ja esteet*. Naistutkimuksen koordinaattori, sosiaalipsykologian tutkija Liisa Husun lokakuussa 2001 julkaistu väitöskirja on sen eräänlainen seuranta. Kuluneiden lähes 20 vuoden aikana naisten määrä sekä väittelijöinä että professoreina on kasvanut huomattavasti. Tohtorin tutkinnon suorittaneista oli vuonna 1982 lähes 20 prosenttia naisia, kun heitä oli vuonna 2000 jo noin 45 prosenttia. Samana aikana naisprofessoreiden suhteellinen osuus on kasvanut kymmenestä noin kahteenkymmeneen prosenttiin. Vaikka naisten läsnäolo yliopistoissa on tullut tavalliseksi, jostain syystä valikoitumista tutkijanuralle pidetään kuitenkin vielä jossain määrin poikkeuksellisenä. Tämä näky esimerkiksi siinä, että tutkijanaisten sosiaalinen tausta poikkeaa tutkijamiesten taustasta. Naiset tulevat useammin perheistä, joissa vanhemmilla on yliopistokoulutus ja taloudellisia resursseja.

Taustaksi Husu on koonnut kansainvälistä lukijakuntaa varten informatiivisen paketin siitä, miten naiset Suomessa tulivat yliopistoihin ja tutkijoiksi, sekä sukupuolten välisestä tasa-arvosta Suomessa. Naiset ovat täällä menestyneet tiedemaailmassakin erittäin hyvin verrattuna ulkomaalaisiin sisäriinsä, mutta tasa-arvon luvatussa maastakin löytyy kuitenkin vielä parannettavaa.

Varsinainen tutkimusaineisto koostuu kolmesta osasta. Ensimmäinen osa koostuu vastauksista, jotka tekijä sai lehdistössä ja internetissä julkaistuun kyselyyn. Siinä naisia pyydettiin kertomaan kokemastaan avoimesta tai piilosyrjinnästä. Toinen ryhmä on Suomen Akatemian tasa-arvosuunnitelma -työryhmän vastaavan avoimen kyselyn vastaukset. Siinä kysyttiin, toteutuuko sukupuolten välinen tasa-arvo Suomen Akatemian tutkimusrahoituksessa. Kolmas aineisto saatiin haastattelemalla henkilökohtaisesti ensimmäisissä kyselyissä haastateltaviksi ilmoittaneita. Vastauksia saatiin yhteensä 102 henkilöltä ja heistä 24 haastateltiin ja niissä kerrottiin 11 yliopistosta ja 33 tieteenalasta. Tutkimuksessa pohditaan, minkälainen muutos on tapahtunut 20 vuodessa 1980-luvun alun jälkeen.

Tämän aineiston perusteella ei voi tehdä eikä Husu ole tehnytään yleistyksiä siitä, kuinka yleistä sukupuolinen syrjintä on. Tutkimus tuo esille lähinnä sen, että syrjintää on ja että se on varsin yleistä. Tämä tutkimus paljastaa myös sen, millaisia muotoja syrjinnällä on ja sen, miten tutkijanaiset ovat selviytyneet miesten maailmassa. Tutkimuksessa tuli esiin, että osa naisista on lopettanut tutkimuksen ja siirtynyt muille elämäntiloille tultuaan huonosti kohdelluiksi. Miten yleistä tämä on ollut, ei tästä aineistosta selviä. Vastaväittäjä huomautti väitöstilaisuudessa myös, että tällainen tutkimus on aina lähtökohdiltaan ongelmallinen, koska näin suoraan kysymällä tutkija löytää helposti etsimänsä. Neutraalimpi tapa olisi selvittää laajan kyselyn avulla tutkijauran vaiheista spesifioimatta sukupuolista syrjintää jo lähtökohtana. Mutta kun tämän pitää mielessään tiedeyhteisö voi ottaa oppia Liisa Husun perusteellisesta tutkimuksesta. Teos on mielenkiintoinen ja hyvin rakennettu, mutta asian luonteesta johtuen, sitä ei ole ilo lukea.

Syrjinnän muotoja

Tutkimuksessa ei paljastunut yhtään tieteenalaa tai yliopistoa, jossa sukupuolista häirintää ei olisi. Ei myöskään löytynyt sellaista tutkijan uran vaihetta, johon vaikeudet olisivat kasaantuneet. Toisaalta uran alkuvaiheessa väitöskirjaa tekevät nuoret tutkijat ovat haavoittuvaisimpia ja eniten riippuvaisia työn ohjaajasta.

Kansainvälisessä tutkimuksessa ja edelleen Liisa Husun väitöskirjassa on osoitettu selkeästi se, ettei

sukupuolineutraalia yhteisöä olekaan. Päinvastoin näennäisesti sukupuoleton käyttäytyminen piilottaa taakseen monenlaiset syrjinnän muodot.

Syrjinnän helposti huomaamaton muoto on näkymättömäksi tekeminen. Naistutkijaa ei oteta mukaan tutkimusryhmään, ei kutsuta pitämään esitelmiä kotimaassa eikä kansainvälisiin konferensseihin eikä pyydetä asiantuntijatehtäviin. Hänen julkaisujaan ei arvostella eikä niihin viitata. Tällä tavalla he eivät saa tarvitsemaansa kritiikkiä eivätkä kokemusta.

Laitoksella naistutkijalle annetaan helposti työläitä hallinnollisia sihteerin yms. tehtäviä, jotka eivät pätevöitä häntä tutkijan uralle. Työtiloja, tutkimuslaitteita ja tutkimusapua jaettaessa naiset tunsivat jääneensä mieskollegoitaan vähemmälle. He tunsivat joskus myös, että naispuolisetkin sihteerit ymmärsivät, ettei naistutkijoita tarvinnut palvella yhtä nöyrästi kuin miestutkijoita.

Silloin kun rahoituksen ja tutkijapaikkojen haku ei ole avointa, voidaan päätöksentekijöiden huomaamattakin syrjiä naisia. Tämä koskee yhtä hyvin ensimmäisiä assistenttien viransijaisia kuin kutsumenettelyä professorin virkoja täytettäessä. Tällöin erilaisilta miesten urheilu- ja saunaseureilta jää helposti tunnustettukin naistutkija huomaamatta. Sama koskee konferenssimatkoja ja esitelmiä.

Ikäviintä on lukea lukua, jossa käsitellään sukupuolista häirintää. Siihen puuttuminen ja sen tuominen julki on kaikkein vaikeinta ja helposti syyllistää myös sen kohdetta. Naisten olo laitoksella voidaan tehdä epämuukavaksi myös avoimesti seksistisillä vitseillä, joita naisten tulee sietää tullakseen hyväksytyiksi, jotta he olisivat "hyviä jätkiä". Husun kyselyn vastauksissa kerrotaan kuitenkin myös vakavamman asteisesta häirinnästä, joka kohdistui sekä opiskelijoihin ja jatko-opiskelijoihin että laitosten henkilökuntaan kuuluviin tutkijoihin ja muihin naisiin tiedeyhteisössä. Sillä että kohde oli naimisissa ja pienten lasten äiti, ei estänyt häirintää.

Yleisin tapa lopettaa seksistinen häirintä oli välttää kyseistä miestä ja käskä hänen lopettaa sekä muuttaa tilanne huumorin avulla naurettavaksi. Häirintään suhteutuminen ja selviytymiskeinojen pohdinta vaati kuitenkin paljon paha mieltä ja energiaa, varsinkin niissä tapauksissa, joissa häiritsijä oli sitkeä. Häpeäksi tiedeyhteisölle ovat ne opettajat, joiden vastaanotolle menoa varten vanhemmat opiskelijat antavat neuvoja; sinne ei pidä mennä yksin tai pitää istua lähelle ovea pakotien turvaamiseksi. Tiedeyhteisö on ollut hampaaton puuttumaan sellaisten häiritsijöiden käyttäytymiseen, joiden taipumukset ovat olleet yleisesti tiedossa.

Selviytymiskeinot

Monet kyselyyn vastanneet ja haastatellut olivat kertoneet, että he huomasivat epätasa-arvoisen kohtelun vasta yliopistolla. Koulussa he olivat olleet kehuja luokkansa parhaita eivätkä he osanneet odottaa muunlaista kohtelua eivätkä aluksi edes tunnustaneet syrjintää. Aluksi he huomasivat yksittäisiä tapahtumia ja monet ovat ymmärtäneet tapahtumien ketjun vasta jälkeenpäin.

Yksityselämän tasapainoisuus ja sieltä saatu tuki on eräs menestystekijä silloin, kun työyhteisössä on yksinäistä. Äitiyden ja perhe-elämän Husu todistaa jälleen kerran tutkijan uraa edistäviksi eikä haittaaviksi tekijöiksi. Naisten omat verkostot ja keskinäinen tuki on auttanut siellä, missä useampia naisia on ollut. Naiset ovat myös liittoutuneet sellaisten miesten kanssa, jotka ovat nähneet syrjinnän ja halunneet antaa tukensa naiskollegoilleen pelkäämättä mahdollista kilpailua. Osa naisista halusi ymmärtää syrjiviä esimiehiään, jotka ovat oman kasvatuksensa uhreja.

Sukupuolisesta häirinnästä naiset ovat selviytyneet pitämällä etäisyyttä tai vaihtamalla työn ohjaajaa. Naiset ovat myös puuttuneet syrjintään silloin, kun sitä huomaavat. He ovat myös oppineet sen, milloin pieniin epäkohtiin ei kannata tuhata energiaa, jotta suuret linjat pysyisivät kontrollissa.

Mitä tästä opimme?

Ei ole mahdollista tutkia, miten yleistä sukupuoleen perustuva syrjintä on. Siinä liikutaan niin vaikeasti tulkittavissa tilanteissa,

piilossa katseilta ja toimijoiden omastakin tietoisuudesta, että mikä tahansa tilasto on aina väärä. On oletettavaa, että suurin osa meistä niin miehistä kuin naisista, käyttäytyy asiallisesti. Kun tiedämme, minkälaisia muotoja syrjintä saa, on parasta kiinnittää huomiota niihin ja pyrkiä luomaan tiedeyhteisöön avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. Tasa-arvolaki ja -suunnitelmat auttavat, mutta eivät ratkaise ongelmaa. Laitosten esimiesten ja

tiedeyhteisön tasa-arvoisuutta edistävät rahoituksen ja tutkijapaikkojen avoin haku ja kirjoittajia ja esitelmänpitäjiä etsittäessä mahdollisimman avoin "call for papers". Se antaa kaikille mahdollisuuden eikä silloin ketään jätetä vahingossa huomiotta.

Tässä tutkimuksessa ei myöskään verrata tiedemaailmaa muihin elämänaloihin eikä tekijä esitä oletuksia, ovatko tutkijat sen syntisempiä kuin muiden alojen miehet.

Johtopäätöksenä ei saa olla kaikkien miesten epäileminen tai syylliseksi julistaminen, eikä Liisa Husu missään tapauksessa sitä edes esitä. Koska naisten sukupuolisesta häirinnästä puhuminen aiheuttaa miesprofessorien katkeran sävyisiä huomautuksia yliopistojen käytävillä ja Kruununhaan kaduilla, olisi hyvä tutkia myös miesten kohtamaa häirintää. On tuotava päivänvaloon se, millaisia muotoja se saa ja minkälaiset toimenpiteet ehkäisevät sitä. Vihaisia huomautuksia tehdään myös siitä, miten nuoret opiskelijatyöt käyttävät hyväkseen tilannetta, jolloin miesopettajan liha on heikko. Sekin voidaan tuoda päivän valoon ja voidaan pohtia, miten sitä estetään. Se että jotain muuta pahaa on, ei tee kenenkään huonoa käytöstä oikeutetuksi. Avoin keskustelu sukupuolista syrjinnästä ja häirinnästä on varmasti kaikkien osapuolten etu.

Sexism, Support and Survival in Academia on silmiä avaava teos, jossa Liisa Husun syvälinen aiheen tuntemus ja pitkällinen kokemus Tasa-arvoasian neuvottelukunnan naistutkimuksen koordinaattorina pääsee oikeuksiinsa. Toivottavasti teos saa aikaan avointa keskustelua ja lisätutkimusta kaikenlaisesta syrjinnästä tiedeyhteisössä.

Kirjoittaja on Suomen historian dosentti Tampereen yliopistossa ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnanjohtaja.

